

Historieglimt 137

Industri på Lademoen

Lademoen er ofte blitt kalt en arbeiderbydel. I bydelen bodde mange industriarbeidere på 1900-tallet. I 2014 er befolkningen så blandet at det er uråd å peke ut en beboertype som er dominerende; om det da ikke skulle være studentene som er blitt en tallrik gruppe. Typisk for bydelen i første halvdel av århundret var de mange store bedriftene. Derfor bodde mange arbeidere her og arbeiderbevegelsen fikk fotfeste. Her skal vi gi noen opplysninger om de viktigste av fabrikkene. De fleste var innen næringsmiddelindustrien og hadde mange kvinner i arbeid. Hver av bedriftene kunne forresten fortjent en egen omtale. Det begynte med produksjon av tauverk til skipsfarten og fiskeriene.

Lademoen hadde to reperbaner. Dahls reperbane lå mellom Gamle Kongevei og Frostaveien. Den ble grunnlagt i 1874. Da kjøpte repslager Kittel Berg en parsell av gården «Lykkens Prøve» og startet sin bedrift. Eiendommen ble overtatt av Niels P. Dahl i 1876. Niels P. Dahl gikk konkurs i 1878. Reperbanen ble refinansiert og ble drevet i mange år under hans navn. Den var fortsatt i drift i 1918. Spinnehuset på Dahls reperbane skal ha stått langt ut i mellomkrigstiden. Düwels reperbane lå på Katrinelyst. Den ble anlagt i 1886 av repslager Fritz (Johan Carl Friedrich) Düwel. Han var født i den gamle Hansabyen Rostock og tilhørte en gammel repslagerslekt. Han kom til Norge i 1871. «Düwels Taugværk og Staalkabelfabrik» hadde moderne maskiner. Den lange bygningen gikk fra der den jødiske gravplassen nå ligger og på skrå over nåværende kirkegård helt opp til Thomas Hirschs gate. Der ble det tilvirket all slags tauverk av lin, hamp, kokustrevler, manilla og bomull. Hovedvekten ble etter hvert lagt på fabrikasjon av stålkabler for skip, transmisjon av drivkraft, taubaner, lynavledere og elevatorkabler. Düwel var banebrytende på stålwire. Ståltauvirksomheten som Düwel hadde drevet, ble i 1917 fortsatt av Norsk Staaltaugfabrik, kalt Ståлтаугen.

Trondhjems Preserving Co. (TPC) startet på Buran i 1898 og flyttet senere til Lade. På 1950-tallet var TPC Østbyens største bedrift med 450 ansatte. Syv av byens ledende menn startet TPC i 1898. Det var de tre grossererne Oliver Fossum, Lauritz Hansen og L. O. Hegstad, malermester H. I. Hansen, konditor Ola Erichsen, slaktermester F. R. Bohne og statsråd M. Halvorsen. Aksjekapitalen var kr 105.000. og hver aksje var pålydende kr 15.000. Det var store beløp den gangen. Tomt ved Innherredsveien ble innkjøpt fra gården Lykkens Prøve. Det første bygget ble reist ved Aslak Bolts gate og tatt i bruk i 1898. I årene 1910-1911 ble nye bygninger som var tegnet av arkitekten Johan Osness, reist samme sted. Byggene står fremdeles. TPC produserte fiske-, kjøtt- og grønnsakhermetikk og hadde et stort røkeri. Lønningene til arbeiderne var beskjedne, særlig til kvinnene. På et tidspunkt var timelønnen deres 10 øre!

Ved siden av TPC lå Trondhjem Canning og Export Co. North Atlantic Ltd. i Ulstadløkkveien, Sardinfabrikken på Rønningssletta og Foki på Lade. Navnet Foki var en forkortelse for Fiske- og Kjøthermetikk Industri. Foki ble grunnlagt i 1914 av 13 av byens fremste industrifolk etter forbilde av TPC. Virksomheten i Innherredsveien ble drevet til 1987 da produksjonen ble flyttet til Lade og drevet videre der til 1994. Da var en viktig del av Trondheims industrihistorie slutt.

Aktiebryggeriet ble dannet 9. juni 1899. Den 1. juli 1918 kjøpte det opp byens eldste større bryggeri, Trondhjems Bryggeri fra 1839. Det ble dannet som Schreiner & Co's Bryggeri, som var det første i Norge som tilvirket øl etter den bayerske metoden. Den viktigste konkurrenten var E. C. Dahls bryggeri fra 1856. Tomt ved Strandveien på Jarlheimsletta på over 8000 kvadratmeter ble innkjøpt for kr 3.25 per kvadratmeter av eieren av Jarlheimsletta, herr Jordan. Maskiner og annet ble innkjøpt fra firma Schäffer & Co i Breslau i Tyskland. Dette firmaets overingeniør, herr Josephy, utarbeidet tegninger for bryggeriet. Arkitekt Johan Christensen ble utførende arkitekt. I slutten av august 1899 ble arbeidet med graving og bygging satt i gang. Overleveringen av det ferdige anlegget skjedde 12. februar 1901. Dagen etter begynte ølsalget. Bryggingen var nemlig satt i gang allerede ved årsskiftet! Aktiebryggeriet gikk senere sammen med E. C. Dahls bryggeri, sin argeste konkurrent. Så ble alt sammen oppkjøpt av Ringnes i Oslo som igjen ble oppkjøpt av Carlsberg i København. Trussel om delvis eller hel nedleggelse av virksomheten i Strandveien har i 2014 lenge vært overhengende.

Sjokoladefabrikken Nidar var en stor arbeidsplass på Lademoen, ikke minst med mange kvinner i jobb. Nidars ruvende bygg står her fremdeles. Det store teglsteinsbygget med adresse Mellomveien 18 B står mellom Mellomveien og Ulstadløkkveien. Mot Ulstadløkkveien dekker bygget et helt kvartal. Navnet *Nidar* står fremdeles på veggen. Anlegget er bygd over flere år. Det startet rett før første verdenskrig, i 1913, og ble utbygd til 1920 som Ulstadløkkveien 15-17, tegnet av arkitekt Peter O. Digre. Først i 1959 ble produksjonen flyttet derfra til det nye fabrikanlegget på Belbuan ved Strindheimkrysset der fabrikken ligger i 2014. Tiger konfeksjon flyttet inn i 1959. Fra 1980-årene har byggene hatt skoleformål. I 2014 dominerer voksenopplæring lokalene. Det vrimler ofte med studenter, ikke minst utenlandske.

A/S Norsk Staaltaugfabrikk (Staaltaugen) ble dannet 2. mars 1917. Fabrikbygningen ble reist i Stjørdalsveien 17 på Rønningssletta. Senere fikk den to søsterbedrifter: Norsk Manillaindustri i 1934 og Norsk Ståltrådtrekkeri i 1939. Staaltaugen ble Skadinavias største rene bedrift i stålwire med 150 arbeidere på det meste. I 1965 var produksjonen på 109 millioner tonn! I 1920-årene var det store finansielle problemer. Staaltaugen ble refinansiert i 1924 og neste gang i 1929. Siste gang kom den svenske finansmannen friherre Gerhard de Geer inn som største aksjonær. Bygningene på Rønningssletta ble etter hvert for små. I 1972 ble det bygd nytt på Lade. Bedriften flyttet inn i Haakon VII's

gate 14. Staaltaugen fusjonerte med ståltauavdelingen ved A/S Elkem i Tønsberg og med det svenske konsernet AB Gunnebos tilsvarende virksomhet i Varberg. Bedriften fikk navnet Scanrope A/S. I 2013 er den en del av det verdensomspennende firma Parker Hannifin Corporation med 61.000 arbeidere i 48 land.

Lade fabrikker var i mange år en viktig arbeidsplass i Østbyen. Firmaet ble startet i 1918 og fikk sin fine, arkitekttegnede bygning i Jarleveien 4 i 1920. Den er kanskje det fineste eksempel på en fabrikkbygning i jugendstil i byen. Bare i åtte år var firmaet lokalt eid. I 1926 ble den sluttet sammen med DeNoFa og Lilleborg fabrikker i Oslo, men produksjonen fortsatte som den hadde begynt. Fabrikken produserte grønnsåpe, soda, husholdningssåpe, såpepulver, tealettsåper, teknisk-kjemiske artikler, tannkrem og kosmetikk. Det mest kjente produktet var Palminsåpen. Lade fabrikker drev sin virksomhet til etter andre verdenskrig. Deretter flyttet Universitetet inn med sitt Kjemisk institutt, seksjon for naturmiljøkjemi. Senere har en lang rekke små og større bedrifter hatt hus i Jarleveien 4. I 2013 bestemte kommunen at området skulle gi plass til nybygg, unntatt nummer 4 som skal bevares. Idag preges huset av Trondheim vask- og renseri og flere firmaer for arbeidsklær.

Lilleby smelteverk. Det var i 1925 Harald Pedersen begynte å prøve med smelting av ferrosilisium. Han var en av de begavede barna til los Hans Pedersen på Sandstad i Ladeveien 5. Han var interessert i metallurgi og ble professor i dette faget i 1920 på NTH der også hans bror Sverre var professor. Harald kjøpte Nidaros teglverk som lå på kanten av Ladalen, bare et stenkast fra barndomshjemmet på Lilleby. Smelting av ferrosilisium begynte i 1927 og ble starten på et stort industrieventyr. I 1932 kjøpte han Ila smelteverk. I 1936 ble konsernet Ila og Lilleby smelteverker (ILS) dannet. Produksjonen på Ila ble snart lagt ned og anlegget solgt til Ila jernstøperi. I 1938 ble Tafjord smelteverk åpnet. Det ble drevet til 1962. I 1964 åpnet ILS Holla smelteverk i Hemne. I 1974 kjøptes Trolla Brug. I 1993 ble ILS omorganisert og i 1995 kom store endringer. Trolla Brug og fjernvarmeanlegget på Lilleby ble solgt til Trondheim kommune. Lilleby smelteverk ble omdøpt til Lilleby metall og inngikk i FESIL. Det var ikke dårlige produkter som førte til nedlegging av bedriften i 2002. Tvertimot var ferrosilisium fra Lilleby av den aller beste kvalitet på verdensmarkedet. Problemene skrev seg fra eksportindustriens vansker med valuta (sterk norsk krone) og konkurranse på pris.